

Pukovnik

dr Blažo NIKOLOVSKI

PROLETERSKI INTERNACIONALIZAM I NJEGOVE AKTUELNE DIMENZIJE

Proleterski internacionalizam, kao jedan od oblika povezivanja demokratskih, progresivnih i socijalističkih snaga u svetu, pretpostavlja obavezu jednog pokreta da se dosledno bori za socijalizam, za vlast radničke klase i realizovanje njene vodeće društvene pozicije. Istovremeno, on podrazumeva bezrezervnu pomoć i podršku svim drugim progresivnim pokretima i snagama, na ravnopravnoj osnovi i bez mešanja u tuđe stvari.

Internacionalizam je uvek bio izraz društvenih zahteva progresivnih snaga, nalazeći svoju sadržinu u objektivno datim uslovima na određenom stepenu razvoja proleterskog pokreta. Prateći razvoj proleterskog i demokratskog pokreta, internacionalizam proizvođačke klase razvijao se zajedno sa razvojem toga pokreta, utičući na njega i, ujedno, šireći svoje aktuelne i stvaralačke dimenzije.

INTERNACIONALIZAM KAO IZRAZ REALNIH USLOVA I INTERESA RAZVOJA REVOLUCIONARNOG I DEMOKRATSKOG POKRETA

Savez komunista u prvi plan globalne definicije internacionalističke saradnje socijalističkih snaga ističe poštovanje suverenosti i nezavisnosti, nemešanje u unutrašnji život drugih naroda i pokreta, i odgovornost revolucionarne partije svojoj klasi i narodu, bazirajući to na stavovima Marksa, Engelsa i Lenjina, i na realnim istorijskim i aktuelnim uslovima i interesima socijalističkih i drugih progresivnih snaga. Radi se o realno uslovljenim principima internacionalističke saradnje, koja je moguća jedino i samo među stvarno suverenim, nezavisnim, samostalnim i ravnopravnim socijalističkim snagama. Bez ovih vitalnih atributa ne može biti uspešne saradnje, niti istinskog akcionog jedinstva progresivnih i demokratskih snaga.

Sadržaji i merila internacionalizma su se menjali — razvijali, obogaćivali, aktuelizirali, zavisno od toga kakvi su se zahtevi postavljali pred međunarodni radnički pokret, pred revolucionarne demokratske snage koje su nosile i odražavale progresivne procese.

U doba nastanka i razvoja radničke klase, najpre kao klase »po sebi«, a onda kao »klase za sebe«, kada je marksizam kao najnaprednija ideologija i pogled na svet radničke klase osvajao široke proleterske snage — internacionalizam se merio i potvrđivao u borbi za okupljanje proletherskih snaga, njihovo ujedinjenje i dovođenje na pozicije naučnog socijalizma. Tu suštinu je izražavala parola kojom se završava »Manifest komunističke partije« — Proleter i svih zemalja, ujedinite se! U tom smislu je kasnije razvijana delatnost kako u okviru Prve internacionale, tako i u Drugoj internacionali za života F. Engelsa. Lenjin je, stoga, visoko ocenio značaj osnivanja Prve internacionale i njeno delovanje, rekavši da je ona »udarila temelje međunarodne organizacije radnika da bi ih pripremila za revolucionarni napad na kapital... čime je postavila i temelje proletherske međunarodne borbe za socijalizam«.¹

U okviru Pariske komune, prve proletherske vladavine u istoriji, internacionalizam je ispoljavan neposredno, u pravilnom stavu prema nemačkim radnicima, prema radnicima u svetu uopšte, u priznavanju njihovih prava da budu birani i da mogu obavljati sve funkcije u organima Komune.² Njihovo biranje u najviše organe Komune propraćeno je dekretom u kome se kaže da je »Zastava Komune, zastava svetske republike«. Nemački, italijanski, engleski i drugi klasno-svesni evropski radnici, s druge strane, podržavali su i popularisali Parisku komunu, pružajući na taj način dokaze svoje internacionalističke solidarnosti sa pariskim proletarijatom.

Prema Marks, Komuna je bila organizovana kao »krajnje elastičan oblik vladavine radničke klase«, koji je omogućavao razvijanje internacionalističke saradnje, koja, budući da je kratko vreme delovala, nije mogla da šire obezbedi internacionalnu povezanost i podršku. Marks ističe da je Komuna bila »prava predstavница svih zdravih elemenata francuskog društva i otuda i stvarna nacionalna vlada, kao smeli prvoborac za oslobođenje rada, bila je izrazito internacionalna. Pred očima pruske vojske, koja je Nemačkoj pripojila dve francuske pokrajine, Komuna je pripojila Francuskoj radnike celog sveta.«³

¹ V. I. Lenjin, *Dela*, sveska XXIV, str. 247.

² Na visokim položajima u organima Komune bilo je i Poljaka, Mađara, Jugoslovena, Nemaca, itd.

³ K. Marks — F. Engels, *Izabrana dela*, tom I, str. 473.

Sadržina internacionalizma, dakle, uvek je izražavala realne (istorijske i aktuelne) interese proleterskih snaga, težeći da maksimalno izrazi najprogresivnija stremljenja proizvođačke klase.

Lenjinovi stavovi o internacionalizmu potvrđuju da je on pod tim pojmom podrazumevao borbu svakog pokreta za nacionalno i socijalno oslobođenje potlačene nacije i, u skladu s realnim uslovima, pomaganje takve borbe i drugih naroda i pokreta. U polemici sa svojim protivnicima, oportunistima Druge internacionale, Lenjin je dao »briljantnu definiciju« (Vlahović) internacionalizma, napisavši da je »internacionalizam na delu — jedan i samo jedan: požrtvovan rad na razvijanju revolucionarnog pokreta i revolucionarne borbe u svojoj zemlji; pomaganje (propagandom, simpatijama, materijalno) te iste borbe, te iste linije, i samo nje — u svim zemljama bez izuzetka.«⁴

Lenjin je ukazao na komplementarnost borbe za razvijanje revolucionarnog pokreta i revolucionarne borbe u svojoj zemlji, sa podrškom iste takve borbe u drugim zemljama i pokretima. Pri tome, ne treba mnogo napora da se uoči da je borba za socijalizam u svojoj zemlji, za vlast radničke klase, osnovni uslov da se na toj liniji pruža podrška i drugim snagama koje se bore za te ciljeve. U tom smislu, Lenjinova definicija internacionalizma ne samo da nije prevaziđena, već je, naprotiv, i danas sve aktuelnija. Time se i može objasniti unošenje i razrada osnovnih elemenata te definicije i u Programu SKJ iz 1958. godine.

Na bazi doslednog poštovanja principa internacionalističke saradnje u njegovom izvornom — marksističko-lenjinističkom značenju, primenjenog na konkretne uslove i potrebe posleratnog socijalističkog razvoja zemlje, Savez komunista Jugoslavije je i mogao da u svom Programu razradi i stvaralački redefiniše Lenjinovo određenje proleterskog internacionalizma i proleterske solidarnosti. Program SKJ je internacionalističku saradnju definisao, kao »prvo, upornost radničkog pokreta da u svojoj zemlji razvija doslednu borbu za socijalizam i za svakodnevne interese radnih ljudi, da iskoristi sve oblike rada i borbe za porast svog uticaja...; i drugo, taj princip uključuje podršku takvoj istoj borbi u svim zemljama, tj. solidarnost sa radničkim pokretom i socijalističkim snagama celog sveta u njihovoj borbi za svakodnevne ekonomske i političke zahteve, za mir i za socijalizam.«⁵

Konkretna primena internacionalizma, odnosno razvijanje određenih oblika internacionalističke saradnje, međutim, stvar je istorij-

⁴ V. I. Lenjin, *Izabrana dela*, 10, Kultura, Beograd, 1960, str. 456.

⁵ *Program SKJ*, str. 70.

skog trenutka, stvar konkretnih uslova i potreba pokreta i različitih revolucionarnih snaga koji takvu saradnju razvijaju.

Razumljivo je bilo, na primer, što je u doba V. I. Lenjina, od 1917. do 1924. godine, proleterski internacionalizam meren odnosom proleterskog pokreta u svetu prema sudbini mlade sovjetske republike. U vreme kada je ona bila opkoljena naoružanim interventima šesnaest imperijalističkih zemalja i unutrašnjom »belom« kontrarevolucijom, takvo »merenje« internacionalizma bilo je istorijski opravdano. Ali, čim je nestala ova opasnost u poslelenjinsko doba, kada je došlo do priznavanja SSSR, učvršćenja njegovih pozicija i afirmacije koegzistencije zemalja različitih društvenih sistema, istorijski je i nestala opravdanost za pozivanje na internacionalizam kao na politiku zaštite i apsolutne podrške pozicija i stavova prve zemlje socijalizma. Parola o odanosti prvoj zemlji socijalizma kao osnovnom merilu vernosti proleterskom internacionalizmu je neminovno postala anahronična i nefunkcionalna, štaviše štetna po istinsko razvijanje internacionalističke saradnje revolucionarnih snaga. Ta parola je tim pre postala kočnica za razvijanje istinske internacionalističke solidarnosti u pokretu i između socijalističkih snaga posle drugog svet-skog rata, kada je svet bio obogaćen još sa desetak novih socijalističkih zemalja u kojima su komunističke partije organizovale vlast i socijalističku izgradnju.

DOGMATIZIRANJE KRITERIJUMA PROLETERSKOG INTERNACIONALIZMA

U poslelenjinsko doba, međutim, snage koje su se afirmisale na kormilu sovjetske države i partije, dogmatizirale su shvatanje o internacionalizmu kao merilu odnosa prema prvoj zemlji socijalizma, koje je u jednom drukčijem istorijskom kontekstu imalo neizbežnu podlogu, u doba državne i međunarodne afirmacije te zemlje.

Usko i jednostrano shvatanje internacionalizma, kao obavezu proleterskog pokreta da bezuslovno i nekritički podržava i sledi iskustva i stavove prve zemlje koja je izvršila proletersku revoluciju, negativno se odražavalo u više pravaca.

Najpre, u krilu Treće komunističke internacionalee (osnovane marta 1919), u poslelenjinskom periodu su razvijani takvi odnosi koji su u korenu sekli Lenjinovo shvatanje internacionalizma revolucionarnih snaga. Ojačana je pozicija izvršnog organa Internacionale, nekritički je ostvaren spoj ovog organa sa vrhom sovjetske partije, znatno su proređeni plenarni sastanci Internacionale, a partije — čla-

nice ove međunarodne komunističke organizacije su pretvorene u pravom smislu reči, u sekcije (filijale) centra. Stvaranjem centra, sa naglaskom na monolitizam i centralizovano donošenje odluka, te izgradnjom tzv. generalne linije i suspendovanjem mogućnosti »sekcijama« da odluke primenjuju shodno svojim konkretnim uslovima i potrebama — neosporno je naneta šteta proleterskom internacionalizmu, jedinstvu, ravnopravnosti i samostalnosti pojedinih partija i pokreta.

Deformacije internacionalizma su se osetile i u unutrašnjem razvoju sovjetske države u Staljinovo doba, takođe na širem planu njenog delovanja: u međunacionalnim odnosima, jačanju državne regulative, predimenzioniranju državno-partijskog elementa na uštrb afirmacije proizvođačke klase, u masovnim čistkama uoči drugog svetskog rata i slično. Internacionalizam u to doba postaje, u stvari, državna politika poslelenjinske sovjetske države i funkcija njene unutrašnje i spoljne politike.

To se, dakako, odražavalo i na shvatanje internacionalizma staljinističkog rukovodstva i u međunarodnim razmerama.

Gorka je bila primedba španskog revolucionara Hesus Herandesa, koji je govorio »da su nam demokratske zemlje, a u prvom redu Sovjetski Savez, omogućile da nabavimo oružje koje je španski narod hteo da kupi i plati, frankistička pobuna bila bi likvidirana u toku nekoliko nedelja; španski narod bi pobedio pre nego što bi Hitler i Musolini imali vremena da protiv njega bace svoje ljudstvo i ratni materijal«. ⁶ Slučaj Španije 1936—1939. nije bio usamljen. Sebični interesi i računice, koji su otvoreno protivurečili internacionalizmu, rukovodili su Staljinovu vladajuću ekipu da inicira raspuštanje komunističkih partija Poljske i Jugoslavije 1938/1939, da se koleba u pružanju pomoći nekim evropskim zemljama koje su se našle pod udarcima hitlerovskih hordi i da, uz to, opet, površno i pogrešno ceneći opasnost od fašizma, potpiše pakt s Hitlerom — o prijateljstvu i nenapadanju.

Do ovakvih odnosa prema drugim zemljama i pokretima, u Staljinovo vreme, moglo je dolaziti i usled evidentnog pokušaja dogmatiziranja proleterskog internacionalizma, kao jednostranu obavezu, isključivo kao vernost i odanost prvoj zemlji socijalizma.

⁶ *Istorija međunarodnog radničkog i socijalističkog pokreta*, Beograd, 1952. godine, str. 551.

Internacionalizam podrazumeva, kao što je govorio Lenjin, razvijanje revolucionarnog pokreta i revolucionarne borbe u svojoj zemlji, i pomaganje te iste borbe u svim drugim zemljama. To je jasno i nedvosmisleno rečeno. Iz toga se isto tako kristalno vidi da nema ni traga o elementima koji bi bili bilo kakav pretekst za mešanje u unutrašnje stvari drugih pokreta i zemalja.

Staljinistička politika i praksa, međutim, negira lenjinističku suštinu internacionalizma i u elemente njegove sadržine ugrađuje i komponentu mešanja i arbitriranja. Time se može, jednim delom, i objasniti Staljinovo mešanje i arbitriranje u pojedine aspekte oružanog dela naše revolucije, bilo da se radilo o zatezanju upućivanja pomoći u ratnom materijalu, slanju predstavnika vojne misije, bilo da se radilo o nametanju nekih oblika razvijanja revolucije koji nisu odgovarali našim konkretnim uslovima i revolucionarnim potrebama. Rezervisanost izražavana u pogledu formiranja proleterskih jedinica, organa narodne vlasti i AVNOJ-a, zatim rasplamsavanja NOR-a u jedinstvenu nacionalnu i socijalnu revoluciju protiv okupatora i domaćih izdajnika, to najbolje potvrđuje.

Famozna Rezolucija Informacionog biroa nekih komunističkih i radničkih partija (1948), napisana je, pored ostalog i pod plaštom proleterskog internacionalizma, što je značilo njegovo grubo iskrivljavanje i kršenje. Pokušaj odvajanja našeg državnog i partijskog rukovodstva od naroda, radničke klase i Saveza komunista, činjen je, isto tako, pod nazivom »zaštite internacionalizma« i afirmacije »zdravih snaga« u jugoslovenskom radničkom pokretu, čija je, eto, »internacionalistička dužnost« da izvrše pritisak na svoje rukovodioce i da prihvate navode i zahteve Rezolucije Informacionog biroa. Pod parolom internacionalizma organizovana je ekonomska blokada, jednostrano kršenje ugovora, nanošenje ekonomskih šteta i teškoća, političkih uvreda i provokacija na granicama, usmerenih protiv naroda i partije koji su dosledno branili svoju suverenost, nezavisnost, pravo na socijalistički opstanak i slobodan razvoj, i ravnopravne odnose među socijalističkim snagama u svetu.

Smišljeno organizovan, iz jednog centra vođen političko-propagandni, ekonomski i vojni pritisak na Jugoslaviju, koji je trajao punih sedam godina — upravo je značio i deformaciju proleterskog internacionalizma.

Doslednošću svojoj autentičnoj revoluciji, odlučnim otporom neprincipijelnim pritiscima, odbranom marksističko-lenjinističkih prin-

cipa odnosa među socijalističkim zemljama, jugoslovenski radnički pokret je u svoj svojoj kompleksnosti pokazao istorijsku privrženost istinskom proleterskom internacionalizmu.

Otpor koji je KPJ pružila koncepciji i praksi izgradnje socijalizma i odnosa među socijalističkim zemljama i komunističkim partijama inaugurisanoj staljinizmom i delovanjem Kominforma — ima dalekosežan svetsko-istorijski i internacionalistički značaj. »U tom sukobu i u njegovom rešavanju razrađeni su naši stavovi o odnosima u međunarodnom radničkom pokretu i među socijalističkim zemljama. Tito je te stavove formulisao kao pravo svake partije na samostalnost i kao njihovu odgovornost pred svojom radničkom klasom i pred svojim narodom, kao pravo svake partije i socijalističke zemlje da traži vlastite puteve socijalističkog razvitka, kao pravo socijalističkih zemalja na nezavisnost, kao nemešanje u unutrašnje stvari i kao saradnju na osnovu ravnopravnosti i poštovanja suvereniteta.«⁷

U borbi naših naroda i narodnosti, odnosno našeg radničkog pokreta da se efikasno odupru raznovrsnim pritiscima Kominforma, u odlučnom nastojanju da se afirmišu principi ravnopravnosti, suverenosti i nemešanja u unutrašnje stvari drugih zemalja i pokreta, — treba istaći vizionarsku sposobnost i istorijski doprinos druga Tita. Ocenjujući razbijačke namere informbirovske kampanje u odnosu na jedinstvo, nezavisnost i socijalističku orijentaciju Jugoslavije, drug Tito je govorio: »Da li smo mi mogli da ćutimo na sve to? Ja otvoreno kažem da nijesmo smjeli da ćutimo. Ni ja, ni svi mi ne bismo bili revolucionari da smo se pustili niz vodu i priklonili glavu da bismo samo lakše živjeli, jer bi se u daljem revolucionarnom razvitku dogodila, u tom slučaju, strašna tragedija.«⁸

INTERNACIONALIZAM — »ALIBI« ZA ODBRANU KONCEPTA MONOLITIZMA

Stranputice kojima je usmeravan internacionalizam u posleratnim godinama, i to ne samo za vreme otvorene informbirovske kampanje protiv Jugoslavije, bile su višestruke.

Skoro kontinuirano je razvijana teza o neophodnosti postojanja centra, nezavisno od toga što je Kominform na dramatičan način ispoljio svu štetnost i neodrživost svojih stavova u uslovima razvijenog međunarodnog radničkog pokreta i snažno afirmisanih samostalnih partija. Savetovanja komunističkih partija, održana u peri-

⁷ V. Begović, *Tito — biografske beleške*, »Komunist«, Beograd, 1972, str. 80.

⁸ Tito, *Govori i članci*, knj. II, str. 216.

odu od 1957. do 1969. godine, nedvosmisleno su pokazivala da je teza o »nužnosti centra« žilavo egzistirala u teoriji i praksi organizatora savetovanja.⁹ Na takav zaključak su navodila insistiranja učesnika savetovanja na potrebi daljeg razvijanja obaveznih oblika izvršavanja odluka centra, njegove »generalne linije« i monolitizma. Sve to je zagovarano pozivom na proleterski internacionalizam, kao na obaveznu platformu okupljanja grupe partija oko određenog, a često nejasno formulisano centra.

Proleterski internacionalizam je svođen na funkciju izgrađivanja i odbrane »monolitnog« jedinstva i na zvučnu parolu, koja je trebalo da posluži za »zbijanje« partija oko komunističke partije najveće zemlje Lagera i za jačanje tzv. zajednice socijalističkih zemalja. Međutim, nije se radilo samo o shvatanju internacionalizma kao parole i sinonima za jačanje monolitizma, zbijanje redova i bezrezervno sprovođenje tzv. generalne linije, već je on shvatan i uziman kao plašt, kao paravan za mešanje u unutrašnje stvari nekih socijalističkih zemalja i partija, pozivom na izvršavanje »internacionalnog duga« prema drugim socijalističkim snagama. Proleterskom internacionalizmu, u stvari, određivane su funkcije i značenja koje nikada nije imao, niti je mogao imati u Marksovo, Engelsovo i Lenjinovo vreme.

S vremena na vreme, u određenom kontinuitetu, pojačavane su teze o proleterskom internacionalizmu kao izrazu vernosti prema prvoj zemlji socijalizma. Pored toga, internacionalizmu su davana svojstva koja mu ne mogu pripadati po logici njegove prirode, kao oblika saradnje socijalističkih snaga. Naime, pripisuje mu se svojstvo zame-
ne (nadomeštanja) miroljubive koegzistencije, kao »nižeg« oblika saradnje socijalističkih zemalja!¹⁰ U sovjetskoj pravnoj, pa i političkoj literaturi, ne tako retko, moglo se pročitati da je proleterski internacionalizam platforma socijalističkom međunarodnom pravu, koje, uzgred rečeno, nije konstituisano, jer ne postoje međunarodno-relevantni elementi koji bi ga odvajali od opšteg međunarodnog prava, čije principe su priznale i socijalističke zemlje. Tvrdi se da je

⁹ Prvo takvo svetsko savetovanje komunističkih i radničkih partija održano je 1957. godine, drugo — 1960. U međuvremenu, u Karlovim Varima, 1967. godine, održano je evropsko savetovanje KP, a 1969. godine, opet, svetsko savetovanje. SKJ nije prisustvovala ovim savetovanjima.

¹⁰ I danas je na snazi teza da se odnosi među socijalističkim zemljama ne mogu zasnivati na miroljubivoj koegzistenciji, jer se ona shvata samo kao odnos i saradnja sa zemljama drugačijeg društvenog uređenja (kapitalističkim zemljama), a da se odnosi i saradnja među socijalističkim zemljama razvijaju na osnovama proleterskog internacionalizma, što je svojevrсна potvrda lagerskog shvatanja proleterskog internacionalizma. Govori se da se »jedino može dopustiti« zasnivanje odnosa i saradnje na osnovama miroljubive koegzistencije između SSSR i NR Kine.

miroljubiva koegzistencija platforma opštem međunarodnom pravu, a internacionalizam — platforma socijalističkom međunarodnom pravu, što je, bez svake sumnje, proizvoljno proširenje dimenzija proleterskom internacionalizmu u sfere koje ne postoje i koje mu, i inače, ne pripadaju.

Proleterski internacionalizam, s druge strane, mehanički je suprotstavljen suverenosti socijalističke zemlje, autonomiji pojedinih pokreta i partija, odgovornosti tih partija svojoj radničkoj klasi i narodu, te je njegova primena, faktički, sužavana samo na komunističke partije i socijalističke zemlje, obuhvaćene politikom i pozicijom varšavske vojno-političke organizacije.

Događaji u Čehoslovačkoj, 1968. godine su, takođe, pokazali da je moguće internacionalizam tumačiti i koristiti kao parolu i kao ideološki pretekst za akciju, koja je, u svari, nespojiva sa istinskim internacionalizmom. Opravdavanje upada oružanih snaga grupe socijalističkih zemalja u drugu socijalističku zemlju »internacionalističkom obavezom« tih oružanih snaga, uprkos drukčijem raspoloženju radničke klase i partije zemlje — objekta intervencije, bez sumnje je pokazivalo do koje mere je internacionalizam ogoljen i podređen trenutnim vojno-političkim interesima organizatora vojne intervencije. Vezivanje internacionalizma za vojne intervencije, pogotovu kada se praktično ignoriše sposobnost i suvereno pravo unutrašnjih socijalističkih snaga (radničke klase, naroda i partije) da sami odlučuju o karakteru svog unutrašnjeg razvoja i o merama zaštite socijalističkih tekovina, predstavlja njegovo potpuno izopačenje i kompromitovanje. Vojna intervencija je nespojiva s proleterskim internacionalizmom, utoliko pre ako monopolise pravo koje pripada unutrašnjim revolucionarnim snagama određene zemlje, ako polazi sa stanovišta da je suverenitet jedne zemlje, odnosno naroda deo nekog kolektivnog suvereniteta i slično. Internacionalizam koji ne uvažava pravo jedne socijalističke (nezavisne, progresivne) zemlje na suverenitet, samostalnost, nemešanje u njene unutrašnje stvari, koji u sebi ne sadrži princip odgovornosti revolucionarne partije svojoj klasi i svome narodu, ne odgovara i ne može da odgovori ni svom izvornom marksističko-lenjinističkom biću, ni savremenim zakonitostima, interesima i potrebama razvoja međunarodnog radničkog pokreta i drugih progresivnih snaga u svetu.

Proleterski internacionalizam ne može i ne sme biti »alibi« za ignorisanje suverenih prava drugih zemalja i pokreta, za uzurpiranje odgovornosti nacionalnih revolucionarnih partija i pokreta za socijalistički i progresivni razvoj svojih zemalja, za vojne intervencije, bez obzira na motivacije njihovog preduzimanja.

Događaji oko Čehoslovačke 1968. godine dali su povoda za jasno razgraničavanje sa shvatanjima prema kojima je suverenost socijalističke zemlje relativna nacionalna vrednost, relativno pravo unutrašnjih snaga i naroda jedne zemlje. U tom periodu je javno zastupana teza o nespojivosti proleterskog internacionalizma i nacionalne suverenosti socijalističke zemlje. Mnogi teoretičari i autori članaka i publikacija, tada, kao Kovaljov, Kjosev, Varkoni i drugi, smatrali su da je suverenitet socijalističke zemlje sekundarnog značaja, a da primat pripada proleterskom internacionalizmu, odnosno »integrisanom« suverenitetu socijalističkih zemalja. Te teze su, korak po korak, vodile ka podređivanju suverenosti jedne socijalističke zemlje tzv. opštim interesima socijalizma, tj. internacionalističkim obavezama socijalističkih zemalja, koje treba, po mišljenju nekih tadašnjih autora, da stoje iznad nacionalne suverenosti pojedine socijalističke zemlje.

Razume se, ovaj pogled unazad ne bi zavređivao posebnu pažnju, kada se stare teze o primatu internacionalnog nad nacionalnim ne bi oživljavale i u naše vreme. Nedavno je sovjetski autor V. V. Aleksandrov, u svojoj publikaciji »Borba KPSS za jedinstvo i monolitnost međunarodnog komunističkog pokreta«, u izdanju »Znania«, pisao da je proleterski internacionalizam »najviši internacionalni dug partije«. To je, razume se, stvar partije o kojoj je reč. Ali, ono što nije stvar samo te partije jeste da se proleterskom internacionalizmu ne može određivati sadržina i suština koja mu ne pripada. Tako, osnovu sadržine proleterskog internacionalizma, u tumačenju autora Aleksandrova, čini borba za monolitno jedinstvo komunističkih partija, za jačanje čvrste discipline u pokretu, za koju se kaže da je sastavni deo normi proleterskog internacionalizma i slično. U okvir internacionalizma autor infiltrira obaveze partija da izvršavaju »zajednički razrađene odluke i preporuke« i da deluju na osnovu »zajednički« prihvaćenih zaključaka. Zagovara se, dakle, takva realizacija internacionalizma, koja se iscrpljuje u naporima za jačanje monolitnog jedinstva, u okupljanju partija oko generalne linije i platforme, pri čemu se internacionalizam partija meri odnosom prema ovim, u stvari, fiktivnim sadržajima.

Neophodno je, po nama, da se podsetimo stavova Saveza komunističke Jugoslavije u vezi sa odnosom nacionalnog i internacionalnog, odnosno prave sadržine proleterskog internacionalizma koju su, kao što smo videli, utemeljili i razvijali klasici marksizma-lenjinizma.

Još na Devetom kongresu, 1969. godine, SKJ iznosi svoj stav da »suprotstavljanje interesa socijalizma u svetu autentičnim nacionalnim interesima predstavlja veštačku dilemu koju mi odbacujemo... Na drugoj strani, vidimo pokušaje suprotstavljanja klasnog i internacionalnog nacionalnim interesima, pri čemu se polazi od stava da je klasno i internacionalno unapred dato i određeno, i da o tome nema diskusije...«¹¹

Tom prilikom je istaknuto da je snaga socijalizma u tome što uvažava i demokratskim razrešavanjem povezuje različite i protivrečne interese koji izviru iz raznovrsnih uslova i bogatstava nacionalnih puteva i oblika socijalističke prakse u pojedinim zemljama. Na toj osnovi se izgrađuje socijalistički internacionalizam koji podrazumeva i uzajamnu podršku i pomoć revolucionarnim i progresivnim snagama u svetu. »Svako mešanje u unutrašnje stvari drugih zemalja i partija, svako nametanje rešenja ili »modela« izvana, može samo da usporava socijalistički preobražaj sveta i, prema tome, u suprotnosti je sa ciljevima socijalističkog internacionalizma.«¹²

Proleterski internacionalizam, u stvari, nije apstraktni pojam; to je konkretan odnos jednog pokreta prema samome sebi i prema progresivnim stremljenjima drugih pokreta, prema svom progresivnom razvoju i rezultatima u borbi za vlast radničke klase i njene interese. To, razume se, podrazumeva i pomoć i podršku i drugim revolucionarnim pokretima i snagama, ali na dobrovoljnoj osnovi i bez mešanja u njihove unutrašnje stvari. Izneto je gledište da nema internacionalizma tamo gde se iz njegove sadržine veštački potiskuju njegova osnovna obeležja — poštovanje suverenosti, nezavisnosti i principa nemešanja. Bilo je nužno, stoga, da se i na Desetom kongresu SKJ podvuče da »jača uverenje da nezavisnost i nemešanje predstavljaju osnovnu pretpostavku za razvijanje ravnopravnih odnosa i solidarnosti među socijalističkim zemljama, komunističkim i radničkim partijama i drugim progresivnim snagama i pokretima.«¹³

INTERNACIONALIZAM PODRAZUMEVA ODGOVORNOST PARTIJE SVOJOJ KLASI

Teza o dvostrukoj odgovornosti jedne partije (svojoj radničkoj klasi i svome narodu, a paralelno s tim i drugim socijalističkim zemljama) provlačila se duži niz godina da bi se, s vremena na vreme, oživljavala u nekim delovima komunističkog pokreta. Kao što smo

¹¹ *Deveti kongres SKJ*, Kultura, Beograd, 1969, str. 137—138.

¹² *Isto.*

¹³ Tito, referat, *Deseti kongres SKJ*, Komunist, Beograd, 1974., str. 15—16.

već napomenuli, i teza o »dvostrukoj« odgovornosti osobito je došla do izražaja u periodu poznatih »čehoslovačkih događaja« iz 1968. godine.¹⁴

Realne opasnosti od pokušaja sužavanja suverenosti i autonomije pojedinih zemalja i partija zahtevale su stalno aktueliziranje stava SKJ o saradnji na ravnopravnim osnovama. U Rezoluciji Desetog kongresa SKJ, na primer, iznosi se stav da »Savez komunista Jugoslavije u razvijanju odnosa i saradnje sa drugim partijama i pokretima polazi od principa nezavisnosti, ravnopravnosti, uzajamnog poštovanja interesa, nemešanja, *odgovornosti* revolucionarnih partija i pokreta pred svojom radničkom klasom i narodom. Na tim osnovama SKJ će i dalje zasnivati svoju internacionalističku solidarnost i razvijati svestranu i uzajamno korisnu saradnju sa komunističkim, socijalističkim i drugim progresivnim partijama i oslobodilačkim pokretima.¹⁵

Načela internacionalističke saradnje, među kojima odgovornost partije svojoj radničkoj klasi i svome narodu zauzima važno mesto, kontinuirano su isticana i potvrđivana, kako u dokumentima SKJ tako i u praksi razvijanja odnosa sa socijalističkim snagama u svetu.

U periodu pripreme Konferencije nekih komunističkih i radničkih partija evropskih zemalja, koja je održana polovinom ove godine, ponovo je aktueliziran problem suštine i sadržine proleterskog internacionalizma u savremenim uslovima. Jedno od pitanja koje je trebalo posebno raščistiti i definisati bilo je — pitanje odgovornosti revolucionarne partije za rezultate svoje borbe za socijalizam, za svoj doprinos miru i progresu, odnosno za realizovanje vodeće pozicije radničke klase u njenoj aktuelnoj i istorijskoj dimenziji.

Neke partije, među kojima i SKJ, mogle su da prihvate učešće na Berlinskom savetovanju komunističkih i radničkih partija Evrope, pored ostalog i zbog saznanja da su mnogi stavovi za koje su se oni zalagali postali prihvatljivi za širi krug evropskih komunističkih partija. I pored postojanja šireg spektra mišljenja i pogleda na mnoge probleme saradnje socijalističkih snaga, berlinski skup evropskih komunista nije mogao da mimoide dva osnovna konstitutivna elementa internacionalističke saradnje — poštovanje *suverenosti* i *odgovornosti* partije svojoj radničkoj klasi i svome narodu. Bez ovih konstitutivnih elemenata, bez ove istinske dimenzije, internacionali-

¹⁴ Poznat je stav S. Kovaljova, prema kome je »... Svaka komunistička partija odgovorna ne samo pred svojim narodom, nego i pred svim socijalističkim zemljama, pred celim komunističkim pokretom« (»Pravda«, 26. septembra 1968). A bugarski autor Kjosev je pisao: »Pravi suverenitet jedne socijalističke zemlje i ne postoji, može se samo govoriti o suverenitetu socijalističkih zemalja« (»Rabotničesko delo«, 22. decembra 1968. godine).

¹⁵ *Deseti kongres SKJ*, Rezolucija, str. 351.

zam bi ostao, kako je govorio Lenjin, »u najboljem slučaju, mrtva reč«. Završni dokument Konferencije komunističkih i radničkih partija zemalja Evrope nije, razume se, mogao da ne zauzme stav o ovim pitanjima. U tom se dokumentu, pored ostalog, kaže:

»One će (učesnice Konferencije — B. N.) razvijati svoju internacionalističku drugarsku dobrovoljnu saradnju i solidarnost na osnovu velikih ideja Marksa, Engelsa i Lenjina, uz striktno poštovanje ravnopravnosti i suverene nezavisnosti svake partije, nemešanje u unutrašnje poslove i uvažavanje slobode izbora različitih puteva u borbi za progresivne društvene preobražaje i socijalizam. Borba za socijalizam u svojoj zemlji i odgovornost svake partije pred svojom radničkom klasom i narodom, povezani su sa uzajamnom solidarnošću radnih ljudi svih zemalja, svih progresivnih pokreta i naroda u borbi za slobodu i učvršćenje nezavisnosti, za demokratiju, socijalizam i mir u celom svetu.«¹⁶

Borba SKJ i mnogih drugih komunističkih partija i progresivnih pokreta za afirmaciju načela odgovornosti partije svojoj radničkoj klasi i svome narodu beleži sve značajnije i konkretnije rezultate, vidno doprinoseći prevazilaženju shvatanja o tzv. dvostrukoj odgovornosti radničke (komunističke) avangarde.

ŠIRA OSNOVA INTERNACIONALISTIČKE SARADNJE

Drugo pitanje, koje se takođe dugo provlači kao »sporno« u komunističkom pokretu, jeste problem »prostorne« dimenzije internacionalizma.

Analizom pisanih izvora i prakse može se pouzdano utvrditi da je i u osnovi Marksovog, Engelsovog i Lenjinovog shvatanja internacionalizma ležala široka osnova primene ovog oblika povezivanja revolucionarnih i progresivnih snaga. Marks je, na primer, u okviru Prve internacionale, težio da poveže sve socijalističke i revolucionarne grupe i struje i da ih postepeno dovodi na pozicije naučnog socijalizma. Lenjin je sa izrazitim zadovoljstvom (marta 1920. godine) pozdravljao savez muslimanskog i nemuslimanskog naroda u Indiji, govoreći da je to istinska internacionalistička saradnja. »Tek onda kada indijski, korejski, japanski, persijski i turski radnik i seljak pruže jedan drugome ruku i složno prionu na zajednički posao oslobođenja, biće obezbeđena odlučna pobeda nad eksploatorima.«¹⁷

¹⁶ Dokument evropskih komunističkih i radničkih partija, »Borba«, 3. jul 1976. godine.

¹⁷ V. I. Lenjin, *Izabrana dela*, 13, Kultura, Beograd, 1960, str. 500.

Danas je, međutim, posebno aktuelno pitanje širine »prostorne« dimenzije proleterskog internacionalizma. To iz više razloga. Najpre, sadržina proleterskog internacionalizma je podložna menjanju, razvijanju, obogaćivanju, aktueliziranju u meri u kojoj dolazi do odgovarajućih kvalitativnih i kvantitativnih promena u razvoju socijalističkih snaga, u prerastanju socijalizma u svetski proces u savremenim zahtevima revolucionarnih snaga u svetu. Drugo, ogromno su narasle progresivne snage na svim kontinentima, koje se ne podvode, često, ni pod snage koje čine »komunističko« krilo, ni pod snage »socijaldemokratskog« krila. Nastali su i narasli brojni i masovni narodno-oslobodilački antikolonijalni pokreti u kojima vodeću idejno-političku ulogu imaju, uglavnom, nacionalnooslobodilački frontovi i neke slične nacionalno-demokratske partije i unije. Revolucionarni i progresivni pokret je postao masovan, širok i heterogen. Internacionalizam je, paralelno s tim, postao široka osnova povezivanja svih progresivnih snaga tog masovnog revolucionarnog i nacionalnooslobodilačkog pokreta, a ne samo snaga »komunističkog«, odnosno »socijaldemokratskog« krila, ili socijalističkih zemalja obuhvaćenih granicama vojno-političkog saveza. Internacionalizam je nespojiv sa lagerskom logikom razvijanja odnosa između socijalističkih snaga.

Drug Tito je više puta upozoravao na opasnost od sužavanja, osiromašavanja i pragmatiziranja internacionalističke saradnje.

»Internacionalizam se ne može dijeliti na uža i šira područja, na lagerski i vanlagerski, jer je on univerzalan u smislu širenja nauke marksizma-lenjinizma i njene primjene u praksi. Internacionalizam je, dakle, praksa, a ne riječi i propaganda... Nama se prebaćuje da nismo internacionalisti, zbog toga što nismo u lageru. Tim drugovima izgleda da je internacionalizam uslovljen pripadnošću lageru a ne socijalističkom svijetu u širem smislu.«¹⁸

Iako je od donošenja Programa SKJ prošlo osamnaest godina, stavovi koje je inaugurisao u vezi s internacionalističkom saradnjom nisu izgubili od svoje aktuelnosti. Njihov smisao je nesumnjivo usmeren na shvatanje internacionalizma kao šire osnove saradnje socijalističkih snaga na osnovama ravnopravnosti i dobrovoljnosti. To je izričito rečeno: »proleterski internacionalizam zahteva ispravan odnos, podršku i solidarnost sa svakom socijalističkom zemljom i prema svakom socijalističkom pokretu koji se zaista bori za socijalizam, za mir i aktivnu miroljubivu koegzistenciju.«¹⁹

¹⁸ Tito, *Sedmi kongres SKJ*, Kultura, Beograd, 1958, str. 35.

¹⁹ *Program Saveza komunista Jugoslavije*, str. 70.

Socijalistički internacionalizam, upravo, ne može se ograničavati samo na socijalističke države i komunističke partije u savremenim uslovima raščlanjenosti, bogatstva formi i sadržaja razvoja radničkog pokreta. To je istorijski imperativ širenja i aktueliziranja dimenzija internacionalizma, kojim bi bili obuhvaćeni svi delovi međunarodnog radničkog pokreta. To je istorijski neizbežno i logično, pored ostalog, i zbog toga što »proleterski internacionalizam nije princip odnosa komunističkih partija već radničke klase u celini. Jer, nisu u radničkoj klasi u svetu svi komunisti. Deo radničke klase su socijalisti, socijaldemokrati, radikali, a deo su i demohrišćani.«²⁰

Ne radi se samo o tome da se do saznanja o široj osnovi proleterskog internacionalizma dolazi na bazi trenutnih posmatranja kretanja u socijalističkom, komunističkom i nacionalnooslobodilačkom (antikolonijalnom) pokretu, već i o tome da su ta razmišljanja i zaključivanja oslonjena na kontinuitet stavova klasika marksizma i marksista uopšte o internacionalizmu kao širokoj (neomeđenoj) platformi ravnopravne saradnje socijalističkih i progresivnih snaga. Poznati markista Palmiro Toljati je misao o internacionalizmu, kao širokoj osnovi saradnje proleterskih snaga, osobito naglasio u Jaltskoj promemoriji (1964), rekavši da se radi o internacionalizmu koji bi u savremenim uslovima bio svestan mnoštva i raznolikosti veza koje postoje između raznih revolucionarnih iskustava i koji bi, u isto vreme, bio kadar da podstakne i originalni, praktični i teorijski doprinos raznih revolucionarnih procesa. Ove Toljatijeve misli je precizirao predsednik KP Italije Luidi Longo na plenumu ove partije avgusta 1968. godine.²¹

Do ovakvih shvatanja internacionalizma moglo se doći, osim ostalog, i iz dva osnovna razloga: prvo, komunističke partije, očigledno, nisu jedine partije i pokreti koji se bore za socijalizam, a u kolonijalnim i novooslobođenim zemljama ni najvažnije; drugo, internacionalizam, kao jedan od oblika povezivanja revolucionarnih i progresivnih snaga, ne može se danas svesti na nekadašnji proleterski internacionalizam, proširen samo na odnose između desetak ili nešto više socijalističkih zemalja, koje međusobno aktivno sarađuju.

Kad je reč o kontinuitetu ideje i prakse internacionalističke saradnje na širim osnovama, neophodno je da se konstatuje da je SKJ, razvijajući kontinuiranu borbu protiv sektaškog odnosa prema ostalim (nekomunističkim) partijama, rano uočio značaj i neminovnost šire primene internacionalizma, kako po snagama na koje se odnosi,

²⁰ Dr A. Grlićkov, »Borba«, 26. jun 1976.

²¹ Šire o ovome, L'Unità, 28. avgust 1968.

tako i po područjima na kojima deluju određene revolucionarne i progresivne snage. Savez komunističke Jugoslavije je te stavove u Programu ovako formulisao: »Jugoslovenski komunisti će prihvatiti i podsticati različite oblike ravnopravne saradnje ne samo sa komunistima drugih zemalja, već i sa drugim progresivnim partijama i pokretima — s pojedinim od njih ili sa svima njima zajedno, uvek kada budu smatrali da ta saradnja može doprineti učvršćenju mira, zbliženju među narodima i progresivnim pokretima, napretku socijalizma.«²²

NESVRSTAVANJE — IZRAZ INTERNACIONALIZMA

Politika i praksa nesvrstanosti, koja vodi izgrađivanju novog, pravednijeg i humanijeg međunarodnog ekonomskog poretka, jača ujedno i progresivne snage i stremljenja unutar pojedinih zemalja i afirmiše principe nezavisne, miroljubive i principijelne spoljne politike. Osim toga, utiče na prevladavanje starih snaga i odnosa, utire put pobjedi novih međuljudskih i međudržavnih odnosa. Ovakvom svojom sadržinom i usmerenošću, politika nesvrstanosti na najneposredniji način doprinosi realizaciji principa internacionalističke saradnje socijalističkih i progresivnih snaga. To sve više dolazi do izražaja u uslovima sve snažnije afirmacije solidarnosti naroda i revolucionarnih pokreta u svetskim razmerama. Internacionalizam će utoliko postajati reprezentant najprogresivnijih kretanja i stremljenja ukoliko se doslednije i brže bude oslobađao svoje ograničenosti i pri-tešćenosti opnom svog lagerskog ispoljavanja u jednom delu komunističkog i radničkog pokreta.

Borba za mir i ravnopravne odnose i opravdani zahtevi za podsticanje i podržavanje skladnijeg ekonomskog razvoja nerazvijenog dela sveta, na osnovama bezuslovnog kreditiranja i beneficiranja, nameću potrebu pomeranja težišta internacionalne aktivnosti prema savremenim suštinskim zbivanjima i interesima antikolonijalnih i novooslobođenih zemalja i snaga. Svaki pokušaj da se mimoide prava sadržina i orijentacija socijalističkog internacionalizma — dugoročna ravnopravna saradnja sa svim progresivnim snagama u svetu i podrška progresivnim stremljenjima tih snaga, vodi ka novom svojevrsnom negiranju istinske internacionalističke saradnje.

Nesvrstavanje, u čijim fundamentima leži suština internacionalizma — obezbeđenje pune slobode, nezavisnosti i ravnopravnosti

²² Sedmi kongres SKJ, Kultura, Beograd, 1958, (Program SKJ), str. 237.

naroda i država — ne samo što nije u koliziji sa internacionalizmom, već predstavlja izraz njegovog istinskog revolucionarnog ispoljavanja.

Internacionalizam koji bi prevideo ovakvu svoju funkciju i orijentaciju, koji bi prenebregao goruće probleme čovečanstva, neminovno bi se sukobio ne samo sa politikom nesvrstanosti već, u prvom redu, sa svojom osnovnom funkcionalnošću, sa suštinom koja mu je skicirana od klasika marksizma, a potvrđivana u praksi revolucionarnih pokreta i u savremenim uslovima. Svako njegovo zatvaranje u određene okvire i njegovo lagersko usmeravanje protivno je samoj prirodi i marksističko-lenjinistički shvaćenoj sadržini proleterskog internacionalizma. Drug Tito je još 1970. godine, u generalnoj debati III konferencije nesvrstanih, vizionarski upozoravao: »Kada se mi zalažemo za ravnomjerniji razvoj svijeta, ne tražimo to samo zbog pomoći manje razvijenim, već i zbog toga što je to ekonomska nužnost koja je u interesu svih«. I dalje: »Mi se, dakle, ne borimo samo za naše bolje mjesto u sadašnjem svijetu! Mi se borimo za jedan bolji svijet uopšte! ... Bilo bi zato neophodno da izgrađujemo takav sistem saradnje i odnosa koji bi obezbjedio efikasnu uzajamnu pomoć i solidarnost.«

U ovoj viziji prepoznavamo dalekosežnost razloga za jačanje nesvrstanosti, kao naše trajne spoljnopoličke orijentacije, kao naš svojevrsni doprinos internacionalizmu i prilog svetsko-istorijskom i radničko-klasnom preobražaju sveta i odnosa u njemu.

U savremenim uslovima, u stvari, politika nesvrstavanja je onaj globalni, a ujedno i optimalni, okvir razvijanja internacionalističke saradnje. Široki krug zemalja koje su se oslobodile ili se oslobađaju kolonijalne vladavine, na najneposredniji način ostvaruju osnovna stremljenja te politike, kao što su: sloboda, suverenitet, nezavisnost, nemešanje u poslove zemalja i pokreta, ravnopravna uzajamna saradnja, međusobna pomoć i pomoć sa strane bez političkih uslova i pritisa. Jednom rečju, to je politika izgrađivanja novog pravednijeg, humanijeg ekonomskog poretka i pravičnije raspodele ljudskih dobara i rezultata ljudskog rada u svetskim razmerama, politika mira i progresa i, u globali, socijalizma. Zato je borba za dalje razvijanje i jačanje pokreta nesvrstanosti i najveći doprinos socijalističkom internacionalizmu. U tom slučaju je drug Stane Dolanc u intervjuu listu »L'Unita«, organu KPI, rekao: »Nesvrstanost, prema tome, ostaje i u budućnosti osnova jugoslovenske spoljne politike... Za Jugoslaviju nije moguća druga politika... To je, ako hoćete, naš

doprinos internacionalizmu. Rekao bih još preciznije: politika nesvrstanosti je aspekt klasne borbe u jednom globalnom i istorijskom kontekstu.«

U globalnom zaključku može se reći da uspešna borba za socijalizam, za bolji svet, organizovan na osnovama mira, ravnopravne saradnje, uzajamne pomoći, na poštovanju specifičnosti razvoja i borbe svakog pojedinog naroda za progres i demokratske odnose — nije moguća bez pune nezavisnosti, suverenosti, slobode i autonomnog odlučivanja o sadržaju, putevima i oblicima sopstvenog razvoja. Samo slobodan, nezavisan, ravnopravan narod može istinski da se bori za socijalizam u svojoj zemlji, i da tu istu borbu pomaže i van svojih granica. To je, zapravo, suština internacionalizma. Za takve odnose socijalističkih snaga, za takvu internacionalističku saradnju se zalaže jugoslovenski radnički pokret i socijalistička samoupravna Jugoslavija, dosledno sprovodeći principe miroljubive, demokratske i socijalističke spoljne politike na osnovama nesvrstanosti, kao svoj najveći doprinos internacionalističkoj saradnji i solidarnosti svih revolucionarnih i progresivnih snaga sveta.